

ผู้ชายขายตัว : ผลิตผลของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ล้มเหลว

1) บทนำ

ไม่ว่าจะเรียกพวกเขาว่า ผู้ชายขายตัว ผู้ชายขายน้ำ เด็กออฟ หรืออะไรก็ตาม แต่หากมองข้ามสิ่งที่เขาทำอยู่ แท้ที่จริงแล้วพวกเขาก็คือสมาชิกคนหนึ่งในสังคม เป็นประชากรกลุ่มหนึ่ง เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญต่อการพัฒนาชาติ แต่ด้วยเหตุผลบางอย่างจึงทำให้พวกเขาเหล่านี้ต้องเผชิญกับภาวะสิ้นไร้ไม้ตอกและตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพที่สังคมเหยียดหยาม

แน่นอนว่าการค้าประเวณีเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ระบุไว้ชัดเจนใน มาตรา 4 ว่า “การค้าประเวณี” หมายความว่า การยอมรับการกระทำชำเรา หรือการยอมรับการกระทำอื่นใด หรือการกระทำอื่นใดเพื่อสำเร็จความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้อื่น อันเป็นการสำส่อนเพื่อสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ยอมรับการกระทำ และผู้กระทำจะเป็นบุคคลเพศเดียวกันหรือคนละเพศ

ดังนั้น ไม่ว่าจะการค้าประเวณีจะเป็นชายหรือหญิงย่อมถือว่าผิดกฎหมายทั้งสิ้น แต่เหตุผลที่การค้าประเวณียังคงมีให้เห็นอยู่ดาษดื่น นั้นเป็นเพราะความหละหลวมในการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงปัญหาผลประโยชน์ของธุรกิจนอกกฎหมายซึ่งส่งผลให้การค้าประเวณียังปรากฏอยู่ทั่วไป

แม้ว่าสิ่งที่พวกเขากระทำเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ไม่ใช่ทางออก และเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุอีกด้วย วิธีที่ดีที่สุดคือการวิเคราะห์ให้เห็นถึงแก่นแท้ของปัญหาเพื่อสืบค้นว่าอะไรคือต้นเหตุที่นำไปสู่การค้าประเวณีของกลุ่มคนเหล่านี้ อะไรเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้ชายต้องยอมทิ้งศักดิ์ศรีและยอมให้สังคมตราหน้าว่าเป็น “ผู้ชายขายตัว”

2) เปิดความจริง

“ผมไม่ได้อยากขายตัว อยากใช้ชีวิตเหมือนคนปกติทั่วไป แต่เพราะเป็นเด็กบ้านนอก ครอบครัวไม่ได้มีฐานะอะไร เมื่อปี 2540 เลยต้องออกจากบ้านห่างลูกห่างเมีย เข้ากรุงเทพฯหางานทำ เพื่อส่งเงินกลับไปให้ครอบครัว”¹

“ยอมรับทำทุกอย่างเพื่อเงิน อยากส่งเงินไปให้พ่อ แม่ และน้องๆ ตอนแรกที่ถูกบังคับให้ขายตัวผมรับไม่ได้ จึงตัดสินใจลาออก ตอนนั้นแคว้ง รายได้ไม่มีจึงตัดสินใจกลับไปใช้ชีวิตกลางคืนอีกครั้งด้วยการเป็นเด็กเสิร์ฟ แต่รายได้มันน้อยจนแทบไม่มีเงินจะส่งไปให้พ่อแม่เพื่อใช้หนี้ในแต่ละเดือน เลยตัดสินใจไปทำงานที่บาร์อะโกโก้ แต่ก่อนทำก็บอกแม่ว่าลูกจะต้องถูกตราหน้าว่าเป็นคนขายตัว”²

ชายที่เข้าสู่โลกการค้าประเวณีส่วนใหญ่มีเป้าหมายเรื่องเงินและตกอยู่ในภาวะไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า หากจะพิจารณาว่าปัจจัยใดที่เป็นประเด็นปัญหาที่ทำให้วัยรุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นชายก้าวสู่อาชีพขายขายบริการเพิ่มมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะระยะเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม

ของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายของประเทศไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งได้หยิบยกเอานโยบายเศรษฐกิจเป็นแกนหลักในการพัฒนาประเทศ ได้มีการกำหนดมาตรการและนโยบายในระดับชาติเพื่อเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจมากมาย ที่มองเห็นชัดเจนที่สุดได้แก่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยจากประเทศที่เศรษฐกิจพึ่งพิงภาคเกษตรกรรมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมโดยมีเป้าหมายที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

แต่เมื่อความเจริญเติบโตเหล่านี้ได้แผ่ขยายเพิ่มมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น ผลกระทบทางด้านลบของความเจริญเริ่มปรากฏให้เห็นและหลายฝ่ายเริ่มหวั่นเกรงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามมา การพัฒนาที่ผ่านมามีเริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์และถูกวิเคราะห์ประเมินมากขึ้น

สำหรับประเทศไทย ในช่วงเวลาประมาณ 50 ปี ความพยายามในการเสริมสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศได้ฝากบาดแผลฉกรรจ์ให้แก่สังคมชนบท เนื่องจากรัฐได้กอบโกยเอาทรัพยากรอันมีค่ารวมทั้งกำลังแรงงานไปหล่อเลี้ยงภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง ส่งผลให้ความรุ่งเรืองและรายได้กระจุกอยู่แต่ในมือของคนเมืองและกลุ่มพวกนายทุน ช่องว่างและความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบทเพิ่มขึ้น สิ่งที่ได้รับการขนานนามว่า “การพัฒนา” ซึ่งเป็น “ผลผลิต” ของนโยบายรัฐได้ทำให้สังคมชนบทประสบปัญหานานัปการ อาทิ การพัฒนาชนบทหยุดชะงัก ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองถูกทำลายลง เกิดภาวะว่างงานในชนบท และค่าจ้างแรงงานราคาถูกลง จนถึงขณะนี้จึงดูเหมือนว่านโยบายสวยหรูที่มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมบนความผันแปรทางการกลายเป็นนิกรได้ให้กำเนิดสิ่งที่เรียกว่า “ความเจริญเติบโตที่ไม่สมดุล” แล้ว³

ในขณะที่กระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่แผ่ขยายเข้ามา คนในสังคมก็เริ่มรับแนวคิดเชิงทุนนิยม (คือการมองว่าเงินเป็นใหญ่) ค่านิยมเชิงวัตถุนิยม คนจำนวนไม่น้อยในสังคมกลายเป็นคนเห่อเหิมทางวัตถุ ใฝ่หาความมีหน้ามีตาและเกียรติยศทางสังคม แต่ขณะที่ความต้องการปัจจัยต่างๆ เพิ่มขึ้น ความสามารถในการตอบสนองความต้องการนั้นดูเหมือนเรื่องที่ยากยิ่ง คนหนุ่มคนสาวเหล่านั้นหาทางเหยียบระดับฐานะทางเศรษฐกิจ พยายามผละหนีจากอาชีพเกษตรกรรมที่ไม่มีความแน่นอน มีผลตอบแทนทางรายได้ต่ำ รวมถึงหาทางปลดปล่อยภาระหนี้สินของครอบครัว นอกจากนี้ยังสานฝันเชิงวัตถุนิยมของตน ด้วยเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ทำให้ทั้งชายและหญิงจากชนบทจำนวนมากเข้าสู่โลกของการขายบริการทางเพศ เพราะเป็นงานที่สร้างรายได้ผลตอบแทนสูงและไม่ต้องตรากตรำเหน็ดเหนื่อยเช่นแต่ก่อน

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (ยุค ศรีอาริยะ) เขียนไว้ในหนังสือ Global Vision สู่วาระครบวาทศวรรษใหม่ ว่า

“โลกยุคไร้พรมแดนสอนให้รู้ว่า “เงินเท่านั้นที่ซื้อความสุขได้” เงิน คือ ทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกคนทำทุกอย่างเพื่อสังเวยพระเจ้าแห่งเงินตรา “จะขายตัว ขายตุ๊ด” ขายยาเสพติด แก้วฟ้าไซว์ฝรั่ง มีใครบ้างไม่ยอมเป็นทาสเงิน เพราะเงินเท่านั้นที่จะซื้อความสุขได้”⁴

ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในประเทศไทย ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน เด็กหนุ่มเด็กสาวจำนวนมากจากหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียต่างประสบชะตากรรมเดียวกัน หลายคนถูกดูดกลืนเข้าสู่ธุรกิจเพศพาณิชย์ ซึ่งเปรียบเสมือนด้านอับมืดของการเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย (Dark underside of Asia's economic boom)⁵

ประเทศเวียดนามก็ประสบกับปัญหาชายขายบริการที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีรูปแบบการขายบริการที่ซับซ้อนและหลากหลาย อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังไม่มีผลสำรวจตัวเลขที่แน่ชัด แต่สิ่งที่น่าตกใจคือกลุ่มนักศึกษาเข้ามาขายบริการมากขึ้น และเป็นกลุ่มที่เสี่ยงกับโรคติดต่อร้ายแรง ปัจจุบันพบว่าผู้ขายขายบริการกระจายอยู่ในเมืองสำคัญของเวียดนามอย่างเช่น โฮจิมินห์ คันโถ และดานัง⁶

สำหรับประเทศอินเดียซึ่งประชากรส่วนใหญ่ค่อนข้างยากจนก็ประสบกับปัญหาชายขายบริการเช่นกัน จากการศึกษาวิจัยชายขายบริการ 75 คนในเมืองมุมไบ อายุเฉลี่ยเพียงแค่ 23.3 ปี โดย 85% ของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้หลักจากการขายบริการทางเพศ⁷ ในอินเดีย ชายขายบริการจะแฝงในรูปของเด็กให้บริการนวด (Masseur) โดยส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 18 ปีและมีแนวโน้มจะต่ำลงเรื่อยๆ จนถึง 12 ปี⁸

เห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มชายขายบริการมีอยู่ในหลายประเทศและกำลังจะกลายเป็นประเด็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น การแก้ไขอย่างไม่เข้าใจและไม่พิจารณาองค์ประกอบอย่างรอบด้านเหมือนการแก้ไขที่คั้น และไม่เฝ้าระวังแก้ไขที่ต้นตออย่างแท้จริง

ปัจจุบันปัญหาชายขายบริการมีความซับซ้อนมากขึ้น นอกจากคนในต่างจังหวัดที่เข้ามาขายบริการทางเพศแล้ว ยังพบว่ากลุ่มชาวเขาชาวดอยก็เข้ามาสู่เส้นทางค้าประเวณีมากขึ้นอย่างน่าหวัดตก เหตุผลหลักเนื่องรายได้และผลตอบแทนที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายได้จากอาชีพอื่น ทำให้เด็กหนุ่มจากดอยสูงจำนวนมากน้อยสมัครใจที่เข้าสู่เส้นทางอาชีพนี้⁹

นอกจากนี้ยังพบว่าในจังหวัดใหญ่ๆ ทางภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ มีสถานบันเทิงของกลุ่มชายรักเพศเดียวกันเปิดบริการจำนวนมาก นอกจากชายขายบริการที่เป็นคนไทยแล้วยังพบว่าชายชาวพม่า ไทยใหญ่ กระเหรี่ยง เลีดลวดข้ามชายแดนมาขายบริการด้วยโดยส่วนใหญ่ไม่มีบัตรแรงงานต่างด้าว และเข้ามาทำงานประเภทนี้เพราะแรงจูงใจในเรื่องรายได้ หลายคนเคยทำงานประเภทอื่นมาก่อน แต่ได้รับค่าตอบแทนที่ต่ำมาก อาทิ งานกรรมกรแบกหาม งานประมง งานบริการตามร้านอาหาร ฯลฯ สุดท้ายก็จบที่การเป็นชายขายบริการ¹⁰

จากการสำรวจ พงศ์พร จันทรลีโอน ผู้ประสานงานโครงการเพื่อชายรุ่นใหม่ใส่ใจสุขภาพ (Mplus) พบว่า ชายขายบริการทางเพศอิสระจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่ง ในพื้นที่ริมถนนสาธารณะ เลียบคูเมืองเชียงใหม่ ฝั่งด้านลานประตูท่าแพ และบริเวณหลังเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ย่านธุรกิจ และแหล่งท่องเที่ยว คือ กลุ่มเยาวชนที่มีชาติพันธุ์อื่น เช่น ไทยใหญ่ กระเหรี่ยง และอีกส่วนหนึ่งคือเยาวชนไทย เยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่บอกกับตัวเองว่าไม่ใช่คนรักเพศเดียวกัน แต่เหตุผลที่ทำงานแบบนี้เป็นเรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ¹¹

ความทันสมัยของช่องทางในการสื่อสารเป็นอีกปัจจัยที่เร่งกระพือให้การขายบริการทางเพศเติบโตมากยิ่งขึ้น การใช้สื่อสังคม (Social Media) และเครือข่ายสังคม (Social Networking) เช่น Facebook, Twitter,

Youtube ซึ่งเข้าถึงได้ง่าย ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประกาศขายบริการ เนื่องจากเป็นสื่อสาธารณะซึ่งควบคุมทำได้ยาก จึงกลายเป็นช่องทางในการซื้อขายบริการ

3) มิติของปัญหา

หลายคนยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับชายขายบริการคลาดเคลื่อนจากความจริง ประเด็นสำคัญที่ต้องเข้าใจคือชายขายบริการไม่ได้เป็นชายรักเพศเดียวกัน (Homosexual) ทุกคน หลายคนเป็นชายรักต่างเพศ (Heterosexual) บางคนเป็นชายรักสองเพศ (Bisexual) ดังนั้นอาชีพที่พวกเขาทำไม่ได้บ่งบอกความเป็นตัวตนและรสนิยมทางเพศที่แท้จริงของเขา อย่างไรก็ตาม บทความนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นความหลากหลายทางเพศ

ปกติเมื่อพูดถึงกลุ่มชายขายบริการมักจะถูกประเมินให้เป็น “ประเด็นทางสังคม” แต่จริงๆ แล้วอย่างที่กล่าวในตอนต้นว่า การเข้าสู่โลกของการค้าประเวณีถือเป็นผลลัพธ์ (Result) ซึ่งจุดนี้อาจมองว่าเป็นประเด็นทางสังคม แต่สาเหตุ (Cause) หรือปัจจัยที่ทำให้คนจำนวนมากต้องประสบชะตากรรมดังกล่าวเกิดจาก “ประเด็นทางเศรษฐกิจ” เป็นมูลเหตุผลักดันให้คนเหล่านี้ก้าวสู่โลกของการค้าประเวณี

ย้อนกลับไปดูแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 (2504-2509) จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาชาตินั้น มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แต่มิติทางสังคมเพิ่งจะได้รับความสนใจภายหลัง กว่าที่พูดถึงคำว่าคุณภาพชีวิตก็เดินมาถึงแผนฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้วกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาของประเทศไทยถือว่าครอบคลุมและเดินไปทางทิศทางที่ถูกต้อง แต่ปัญหาสำคัญคือในความเป็นจริงแล้ว ทุกอย่างไม่ได้ง่ายตายหรือปฏิบัติได้ตามแผนทุกประการ

อย่างที่ทราบกันดีว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมาเกิดปัญหาการเติบโตแบบกระจุกตัว เกิดช่องว่างระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมือง รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบท รวมไปถึงการสร้างงานและการสร้างรายได้ในชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามายังเมืองหลวง ซึ่งสุดท้ายแล้วส่วนหนึ่งของแรงงานกลุ่มนี้ก็หลุดเข้ามาสู่โลกของการค้าประเวณี

ปัญหาหนี้สินในครัวเรือนชนบทก็เป็นอีกปัญหาที่ผลักดันให้คนหนุ่มคนสาวเข้าเมืองเพื่อหางานทำ ในอดีตหนี้สินมักจะเกิดจากการกู้ยืมเพื่อใช้สอยในครัวเรือนในภาวะจำเป็นหรือเพื่อลงทุนด้านเกษตรกรรม แต่ระยะหลังนี้ภาครัฐผลักดันให้เกิดการกู้ยืมมากขึ้นผ่านโครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกร เกิดการกู้ยืมที่ไม่เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจและเกิดภาระหนี้ที่ไม่จำเป็นตามมา และหนี้สินเหล่านี้เองก็เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้คนจำนวนมากไม่จำเป็นต้องก้าวสู่อาชีพขายบริการโดยไม่มีทางเลือก

แนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรมคือการกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค สร้างการจ้างงานเพื่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน ปลูกฝังแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงเพื่อลดภาระหนี้สินที่ไม่จำเป็นใน

ครัวเรือน ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นการสกัดมิให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาสู่เมือง เป็นการตัดตอนมิให้คนบางกลุ่มต้องก้าวสู่อาชีพขายบริการ

มาตรการในการส่งเสริมการศึกษาในระดับภูมิภาคยังคงเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพราะการศึกษาช่วยสร้างโอกาสในการหางานที่มีผลตอบแทนที่ดีได้มากขึ้น ควบคู่ไปกับให้ความรู้ทางวิชาการ ต้องมีการปลูกฝังค่านิยมทางสังคมที่ถูกต้อง เช่น ค่านิยมความผูกพันและสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนบ้านเกิด ค่านิยมเกี่ยวกับการกินอยู่อย่างพอเพียงสมฐานะ ค่านิยมเชิงคุณธรรมในการประกอบสัมมาอาชีพ นอกจากนี้ควรมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบอันเลวร้ายของอาชีพการขายบริการทางเพศ ความเสี่ยงที่เกิดจากโรคติดต่อร้ายแรง ฯลฯ

นอกจากการแก้ไขปัญหาลักษณะเชิงรุกแล้ว การแก้ปัญหาเชิงตั้งรับก็ต้องทำควบคู่กันไป เพื่อพยายามผลักดันกลุ่มคนที่ขายบริการทางเพศกลับมาทำงานที่ถูกกฎหมาย หลุดพ้นจากงานที่ต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แนวทางหนึ่งที่มีการพูดถึงคือการทำให้การขายบริการทางเพศเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย ในรายงานฉบับหนึ่งของสหประชาชาติ (เผยแพร่ในปี 2555 ที่ผ่านมา) เรื่อง "งานบริการทางเพศและกฎหมายในเอเชียและแปซิฟิก" (Sex Work and the Law in Asia and the Pacific)¹² โดยเสนอให้มีการทบทวนทัศนคติและรื้อถอนวิธีคิดที่ว่าอาชีพโสเภณีเป็นสิ่งเลวร้าย ไปจนถึงการทำให้การบริการทางเพศเป็นธุรกิจถูกกฎหมาย ซึ่งจะช่วยจำกัดการขยายตัวของเอชไอวี/เอดส์ได้ รวมถึงสามารถขยายขอบเขตการให้บริการในด้านสุขภาพทางเพศ ข้อเสนอที่สำคัญที่สุดคือ สหประชาชาติเสนอให้ละเลิกสถานะความเป็นอาชญากรรมตามกฎหมาย (decriminalized) ของอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริการทางเพศทั้งหมด

สำหรับสังคมไทย การปรับความคิดให้มองว่าการบริการทางเพศเป็นสิ่งที่ถูกต้องไม่น่าจะเป็นไปได้ เนื่องจากแนวทางดังกล่าวไม่สอดคล้องกับหลักศาสนาและหลักศีลธรรม ดังนั้นการแก้ปัญหาจากต้นเหตุจึงน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด

4) บทสรุป

จากเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น การปิดประเด็นขายบริการให้เป็นเรื่องปัญหาสังคมจึงเป็นการมองปัญหาอย่างไม่รอบด้าน แท้ที่จริงแล้วปัญหาการขายบริการทางเพศมีประเด็นทางเศรษฐกิจอยู่เบื้องหลัง โดยเฉพาะความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนในชนบทอ่อนแอ ปัญหาช่องว่างระหว่างสังคมเมืองและชนบท นโยบายส่งเสริมการกักขังที่ทำให้เกิดภาระหนี้สิน สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือต้นเหตุที่นำไปสู่การขายบริการทางเพศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม

อ้างอิง

- ¹ “เปลือยใจผู้ขายขายนํ้า ทางเลือกที่ต้องเลือก,” ไทยรัฐ น. 1 (9 ตุลาคม 2555)
- ² ไม่มีใครอยากขายตัว แต่ชีวิตมันลิขิตเองไม่ได้, สืบค้นได้จาก <http://www.kapook.com>
- ³ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสี่ขายตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ตุลา, 2535, น. 5-10.
- ⁴ เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (ยุค ศรีอาริยะ), Global Vision สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2539), น.17.
- ⁵ Andrew Sherry, Matthew Lee and Micheal Vatikiotis, “Sex Trade : For Lust or Money” in Far Eastern Economic Review (December 14, 1995) : 22-28.
- ⁶ Male and gay prostitution is increasing สืบค้นได้จาก <http://english.vietnamnet.vn>
- ⁷ Male sex workers: Are we ignoring a risk group in Mumbai, India? สืบค้นได้จาก <http://www.ijdvl.com>
- ⁸ Joeanna Rebello Fernandes, Male prostitution, it's common!, Jul 13, 2011, สืบค้นได้จาก <http://articles.timesofindia.indiatimes.com>
- ⁹ ไทยใหญ่ลดรอย ขายตัวกลุ่มชาย สืบค้นได้จาก www.hilltribe.org
- ¹⁰ กิริติกานต์ (นามแฝง) “ชีวิตในมมมิตของชายขายบริการไทยใหญ่” สาระวินโพสต์ ฉบับที่ 26 (1 ต.ค.-15 พ.ย. 2548)
- ¹¹ “เผยชีวิตหนุ่มขายตัวเชียงใหม่ เกินครึ่งเป็นไทยใหญ่-กะเหรี่ยง” สืบค้นได้จาก ข่าวสดออนไลน์ (4 ธันวาคม 2552)
- ¹² John Godwin “Sex Work and the Law in Asia and the Pacific,” October 2012 สืบค้นได้จาก <http://www.snap-undp.org>